

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1109

İslâm Borçlar Hukukunda Niza
(Anlaşmazlıkların Sözleşmelere Etkisi)

Dr. Ali Haydar BÖLÜKBAŞI

Yayın Koordinatörü

Murat AYDEMİR

Editör

Doç. Dr. Necmeddin GÜNEY

Tashih

Bedirhan DEMİRCİ

Kapak Tasarım

Sevgi EĞRİBAŞ

İç Tasarım

Erkan USLU

ISBN: 978-625-428-093-1

1. Baskı, Eylül 2022, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 24.03.2022
tarih ve 167 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Bu eserin ilmi / edebi redaksiyonu İLK SAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.

Yayıncı Sertifika No: 48058

Ostim OSB Mh. 1256 Cd. No:11
Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

İSLÂM
BORÇLAR HUKUKUNDA
NİZA
(ANLAŞMAZLIKLARIN SÖZLEŞMELERE ETKİSİ)

Dr. Ali Haydar BÖLÜKBAŞI

ÖZGEÇMİŞ

Yazar, 1988 yılında doğdu. Memleketi, Rize/Pazar, Tütüncüler (Talvat) köyüdür. 2006 yılında Rize Anadolu İmam Hatip Lisesi'ni bitirdi. Lise yıllarında başladığı hafızlığını, aynı zamanda hafızlık hocası olan annesinin yönetiminde ikmal etti. 2011 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. Bu süreçlerde, başta dedesi merhum Resul BÖLÜKBAŞI Hoca olmak üzere, çeşitli hocalardan klasik İslâmî ilimler eğitimi aldı.

2012-2020 yılları arasında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Ana Bilim Dalında, araştırma görevlisi olarak çalıştı. Bu süreçte aynı üniversitede, Doç. Dr. Ali KUMAŞ danışmanlığında, "İbadetler Bağlamında Abdullah b. Mes'ûd'un Ebû Hanîfe'ye Etkisi" adlı çalışmayla yüksek lisansını, "İslam Borçlar Hukukunda Niza" adlı çalışmayla doktorasını bitirdi. 2020 yılından beri Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Hukuk Fakültesi İslam Hukuku Ana Bilim Dalında Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Yazar, evli ve iki çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	XI
ÖN SÖZ	XIII
GİRİŞ	I

BİRİNCİ BÖLÜM

HUKUK SİSTEMLERİNDE NİZA

I. NİZANIN MAHİYETİ	11
A. Sözlük Anlamı	11
B. Terim Anlamı	14
II. KUR'ÂN-I KERİM VE HADÎS-İ ŞERİFLERDE NİZA KAVRAMI.....	16
A. Kur'ân-ı Kerim'de Niza Kavramı	16
B. Hadis-i Şeriflerde Niza Kavramı	18
III. İSLÂM HUKUK DOKTRİNİNDE NİZA	19
A. Hanefî Mezhebi	20
B. Şâfiî Mezhebi	21
C. Hanbelî Mezhebi	24
IV. KARA AVRUPASI HUKUK SİSTEMLERİNDE NİZA	32
A. Roma Hukuku	33
B. Türk ve İsviçre Hukuku	34

İKİNCİ BÖLÜM

NİZANIN HÜKÜM DOĞURDUĞU ÖZEL AKİTLER

I. MÜZÂYAKAYA DAYALI AKİTLER.....	59
A. Satış Akdi	59
B. Satış Akdi Şartlarına Benzeyen Akitler	87
II. MÜSÂMAHAYA DAYALI AKİTLER	124
A. Hibe Akdi	124
B. İâre Akdi	125

C. Kefâlet Akdi.....	126
D. Vekâlet Akdi.....	127
E. Sulh Akdi.....	129
F. İtk (Köle Âzadı).....	131
G. Nikâh Akdi.....	132
III. İSLÂM HUKUKUNDA ANLAŞMAZLIKLARIN ÖNLENMESİ İLKESİ.	136

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKİT TEORİSİNDE NİZA

I. İLLET-HİKMET TARTIŞMASI BAĞLAMINDA NİZA.....	147
A. Akdin Sıhhatini Sağlamada Nizanın Tek Başına Ölçü Olamaması ..	147
B. İllet Olarak Niza	148
II. NİZANIN OLUŞUM ŞARTLARI	155
A. Nizanın Teslimi Gereken Bir Malda Söz Konusu Olması.....	155
B. Akdin Mümâkese ve Müzâyakaya Dayalı Olması	159
C. Akitteki Cehâlet ve Cehâlet Kaynaklı Gararın Nizaya Sebeb Olacak Derecede Olması.....	165
D. Akitteki Cehâlet ve Cehâlet Kaynaklı Gararın Akdin Asli Unsurlarında Olması	171
E. Mâlumiyetin Müşteri İçin Şart Olması	171
III. NİZAYA SEBEP OLAN AMİLLER	172
A. Cehâlet	172
B. Garar.....	177
C. Zarar	181
D. Fâsid Şartlar.....	186
E. Takdirin Kişilere Bırakılması (Subjektif Belirleme)	188
F. Piyasa Değeri ve Mahallin Birimleri Arasında Farklılığın Olması	190
IV. NİZANIN OLUŞUMUNA ENGEL OLAN SEBEPLER.....	193
A. Zaruret ve Hâcet	194
B. Örf.....	198
C. Meşakkat.....	206
D. Beyan	207
E. Satıcının Malın Kendisine Ait Olduğunu Belirtmesi	211
F. İşaret	211
G. Muhayerlik Hakkı Tanıma	214
V. NİZANIN ÇÖZÜMÜNÜ SAĞLAYAN KAYNAKLAR.....	219
A. Nizaya Sebep Olan Hususların Kalıcı Hâle Gelmeden (Kable't-Takarrur) Ortadan Kaldırılması	219
B. Tayin	220

C. Rıza.....	222
D. Mahkeme.....	223
VI. NİZANIN SONUÇLARI.....	224
A. Hukukî Olmayan Sonuçlar.....	225
B. Hukukî Olan Sonuçlar.....	227
SONUÇ.....	235
KAYNAKLAR.....	245

KISALTMALAR

■

a	:	Yazma eser kitapların sol taraftaki sayfası
(a.s.)	:	aleyhisselâm
AAOIFI	:	İslâmî Finans Kurumlarının Muhasebe ve Denetim Organizasyonu
b	:	Yazma kitapların sağ taraftaki sayfası
b.	:	bin, ibn (oğlu)
bk.	:	bakınız
bs.	:	baskı
by.	:	basım yeri yok
c.	:	Cilt
ç.	:	çoğulu
E	:	Esas numarası
İBK	:	İçtihadı Birleştirme Kararı
K.	:	Karar numarası
Ktp.	:	Kütüphanesi
md.	:	madde
Matb.	:	Matbaası
ö.	:	ölümü
(s.a.s.)	:	sallallahu aleyhi ve sellem
TBK	:	Türk Borçlar Kanunu
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	:	tahkik
TMK	:	Türk Medeni Kanunu
ts.	:	tarihsiz
vr.	:	varak
vs.	:	vesaire
VOL.	:	Volume (Cilt)
Yay.	:	Yayınları

ÖN SÖZ

■

Niza, akitle alakalı bir husustaki belirsizliğin akdin tarafları arasında anlaşmazlığa sebep olmasıdır. Böyle bir anlaşmazlık durumunda, akitteki belirsiz husus, akdin taraflarının eşit derecede hak iddia etmelerine ve akitte çözümsüz bir çatışma ortamının çıkmasına sebep olmaktadır. İslâm hukuku, başta Hanefî mezhebi olmak üzere, akitlerin sonuçsuz kalmaması ve mahkemelerin anlaşmazlıkları çözmekle meşgul olmaması için nizaya sebep olabilecek akdin tüm unsurlarının daha baştan anlaşmazlığa mahal vermeyecek şekilde mâlum olmasını şart koşmuştur.

Bu bağlamda, niza kavramının akitlerin sıhhati hususunda ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Cehâlet, garar ve akitlerin sıhhati konusunda pek çok çalışmanın yapıp sıhhatin tespiti üzerinde asıl rol sahibi olan niza hakkında ne ülkemizde ne de İslâm coğrafyasında bir çalışmanın yapılmamış olması, bu sahada bir boşluk olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Niza teorisinin ortaya konulmaya çalışıldığı “İslâm Borçlar Hukukunda Niza” adlı çalışmamız, bu boşluğu doldurma düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Nitekim bu konuda daha önce hiçbir çalışmanın yapılmamış olması, çalışmanın bir teori etrafında ortaya konulmasının zor olacağı fikrini desteklemekteydi. Sonuç olarak fûrû-u fıkıh kitaplarından niza ile ilgili kavramları taramakla başladığımız bu uzun yolculukta, çalışmanın Hanefî fesâd teorisi, cehâlet ve garar başta olmak üzere, akitlerin sıhhati hususunda yapılan çalışmaların daha anlaşılır kılınmasına katkı sağlaması ve alanda bir boşluğun doldurulmasına yardımcı olacak bir çalışma olması ümidini taşımaktayız.

Çalışmamız, sonuç bölümü hariç üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; nizanın mahiyeti, naslarda geçen niza kavramı, fıkıh mezheplerinde niza algısı ve Kara Avrupası hukuk sistemlerinde niza algısı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde; nizanın hüküm doğurduğu özel akitlerden;

satış akdi, satış akdi şartlarına benzeyen akitler, satış akdine göre daha esnek yapıya sahip akitler incelenmiş ve bu bölüm, fıkıh düşüncesinde niza tasavvuru başlığıyla toparlanmıştır. Akitlere yönelik niza penceresinden yapılmış olan bu ikili akit tasnifinin de ilk kez bu çalışmada yapılmış olduğunu belirtmek gerekir. Üçüncü bölümde, niza kavramı akit teorisi bağlamında incelenmiş ve nizanın oluşum şartları, nizanın oluşumuna mâni olan bazı fıkıh kuralları, nizaya sebep olan amiller, nizanın çözümü için tayin eden kaynaklar ve nizanın sonuçları üzerinde durulmuştur.

Başta, bu çalışmayı bitirmeye beni muvaffak kılan yüce Rabbime sonsuz hamd ediyorum. Bu konunun çalışılması fikrini ortaya atan ve mevzuların netleşmesi, bu aşamaya gelmesinde desteklerini esirgemeyen, değerli danışman hocam Doç. Dr. Ali KUMAŞ'a, çalışmaya olan katkı ve yönlendirmelerinden dolayı saygıdeğer hocalarım; Prof. Dr. Şevket TOPAL'a, Doç. Dr. Necmeddin GÜNEY'e, Doç. Dr. Abdurrahman SAVAŞ'a, Prof. Dr. İhsan ARSLAN'a, Prof. Dr. Abdurrahman HAÇKALI'ya ve katkı sunan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Son olarak, her daim verdikleri destek ve dua için değerli eşime, sevgili çocuklarım; oğlum Ahmet Eymen ve kızım Zeynep Salih'a, bugünlere gelmemin sebebi ailem; ilk hocam sevgili anneme, bana akademik hayat hedefini küçük yaşta çizen değerli babama ve ilim ehli bir evde gözlerimi açmamı sağlayan muhterem dedeme minnettar olduğumu belirtmek isterim.

Ali Haydar BÖLÜKBAŞI
RİZE/2022